

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора

Оксіня Віталія Юрійовича на дисертаційне дослідження

Кримського Михайла Володимировича на тему: «Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика», подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Науково-дослідного інституту публічного права на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження Кримського Михайла Володимировича на тему «Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика» не викликає сумнівів. Вона зумовлена істотним зростанням ролі цифрових технологій у діяльності органів публічної влади та необхідністю належного адміністративно-правового забезпечення прав людини в умовах використання систем штучного інтелекту.

Сучасний стан розвитку публічного управління засвідчує, що програмні й алгоритмічні системи дедалі частіше застосовуються у сфері надання публічних послуг, обробки адміністративних даних, соціального забезпечення, підготовки та прийняття управлінських рішень. За таких умов використання штучного інтелекту не може розглядатися лише як технічний засіб підвищення ефективності діяльності адміністративного апарату. Його застосування безпосередньо пов'язане з реалізацією владних повноважень, а отже, повинно оцінюватися з позицій законності, обґрунтованості, правової визначеності, підконтрольності та забезпечення прав особи.

Дисертант обґрунтовано виходить із того, що відсутність належної адміністративно-правової моделі використання систем штучного інтелекту створює ризики для прав людини. Йдеться, зокрема, про можливість ускладнення перевірки мотивів адміністративного рішення, розмивання

відповідальності суб'єктів владних повноважень, звуження процесуальних гарантій особи та виникнення дискримінаційних наслідків.

Науково виправданим є звернення автора до європейських стандартів, оскільки саме вони сьогодні формують основні орієнтири правового регулювання штучного інтелекту, зокрема щодо прозорості, підзвітності, людського контролю, оцінки ризиків і ефективного захисту прав людини.

Таким чином, обрана тема має важливе теоретичне і практичне значення. Вона відповідає сучасним завданням науки адміністративного права, потребам удосконалення національного законодавства та необхідності формування належних гарантій прав людини у сфері цифрового публічного адміністрування.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертаційного дослідження Кримського Михайла Володимировича та його наукових публікацій дає підстави зробити висновок про належний науковий рівень виконаної роботи, її теоретичну обґрунтованість, логічну послідовність і завершеність. Дисертант чітко визначив мету, об'єкт, предмет і завдання дослідження, забезпечивши їхню внутрішню узгодженість із темою дисертації та загальною логікою адміністративно-правового аналізу забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади.

Структура дисертації є логічною та відповідає поставленій меті. У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади застосування штучного інтелекту у публічному управлінні, зокрема його правову природу, зв'язок із правами людини та проблематику алгоритмічного управління. У другому розділі здійснено аналіз міжнародного, європейського та національного нормативного регулювання, а також практики використання відповідних технологій у сфері публічних послуг. У третьому розділі автор переходить до формування засобів імплементації європейських стандартів у національну адміністративно-правову систему.

Робота характеризується належною методологічною культурою. Здобувач коректно застосовує формально-юридичний, системно-структурний,

порівняльно-правовий, функціональний, логіко-семантичний та емпіричний методи дослідження. Їх використання дозволило автору не обмежитися загальним описом проблеми штучного інтелекту, а розкрити її через базові категорії адміністративного права: адміністративну процедуру, адміністративний акт, дискреційні повноваження, мотивування, контроль і оскарження.

Джерельна база роботи є репрезентативною. У дисертації використано національне законодавство, акти Європейського Союзу, документи Ради Європи, наукові праці українських і зарубіжних учених. Наукові публікації здобувача засвідчують апробацію основних положень дисертації та їх зв'язок із ключовими результатами дослідження.

Загалом дисертація є самостійною, завершеною та науково обґрунтованою працею, виконаною на належному рівні відповідно до вимог спеціальності 081 «Право».

Новизна отриманих результатів. Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що отримані Кримським Михайлом Володимировичем результати мають належний рівень наукової новизни та відзначаються концептуальною самостійністю. У роботі вперше в межах адміністративно-правового дослідження запропоновано цілісну модель забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади, що ґрунтується на поєднанні матеріальних і процесуальних гарантій, вимог до адміністративного акта, адміністративної процедури, контролю та оскарження.

Важливим науковим результатом є обґрунтування штучного інтелекту як спеціального об'єкта адміністративно-правового регулювання. Дисертант переконливо показує, що відповідні системи не можуть розглядатися як самостійні суб'єкти права, однак їх використання у діяльності органів публічної влади здатне породжувати юридично значущі наслідки для прав, свобод і законних інтересів особи. Саме тому їх застосування потребує чітких правових меж, процедурних форм та ефективних механізмів контролю.

До положень, які мають ознаки новизни, належить також визначення системи адміністративно-правових гарантій прав людини у сфері застосування систем штучного інтелекту. Йдеться про вимоги до мотивування адміністративних актів, забезпечення доступу особи до інформації, участі у процедурі, можливості перевірки законності й обґрунтованості рішень, а також адміністративного і судового оскарження.

Удосконалені автором підходи до розуміння прав людини як критерію допустимості алгоритмічного впливу на владні рішення, а також положення щодо адаптації європейських стандартів до національної правової системи свідчать про належну теоретичну глибину дослідження. Загалом наукова новизна роботи є обґрунтованою, внутрішньо узгодженою та такою, що розширює доктринальні межі сучасного адміністративного права.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові результати, отримані Кримським Михайлом Володимировичем, характеризуються належним рівнем обґрунтованості, логічною завершеністю та методологічною послідовністю. Вони базуються на системному аналізі положень Конституції України, законодавства України у сфері адміністративної процедури, захисту персональних даних, доступу до публічної інформації, публічних електронних реєстрів, а також актів права Європейського Союзу, документів Ради Європи та міжнародних стандартів у сфері штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права.

У дисертації простежується чітка логіка переходу від теоретико-правового осмислення штучного інтелекту як правової категорії та об'єкта адміністративно-правового регулювання до аналізу міжнародних, європейських і національних нормативних орієнтирів, а надалі – до формування адміністративно-правової моделі забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади. Висновки роботи узгоджені з її метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження, а також кореспондують із результатами, отриманими в кожному розділі дисертації.

Аргументація здобувача ґрунтується на поєднанні доктринального, формально-юридичного, системно-структурного, порівняльно-правового, функціонального та емпіричного підходів. Це забезпечило комплексний характер дослідження, дало змогу розкрити вплив систем штучного інтелекту на адміністративну процедуру, адміністративний розсуд, мотивування адміністративного акта, механізми контролю, підзвітності та оскарження.

Сформульовані у дисертації положення мають теоретичне значення для розвитку науки адміністративного права та адміністративного процесу, оскільки поглиблюють уявлення про правову природу алгоритмічного впливу на публічно-владні рішення. Водночас вони мають практичну спрямованість, оскільки можуть бути використані для вдосконалення законодавства України, адміністративної практики, процедур оцінки впливу на права людини, аудиту систем штучного інтелекту, адміністративного контролю та громадського моніторингу.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертація Кримського Михайла Володимировича засвідчує належний рівень методологічної підготовки здобувача та його здатність до самостійного наукового аналізу складних адміністративно-правових явищ. Поставлене наукове завдання – комплексно обґрунтувати адміністративно-правове забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади – виконано послідовно, логічно й у межах предмета дослідження.

Методологічну основу роботи становить поєднання загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Діалектичний підхід дозволив автору розкрити трансформацію адміністративно-правового регулювання в умовах цифровізації публічної адміністрації. Формально-юридичний метод використано для аналізу нормативних засад застосування систем штучного інтелекту, правових конструкцій компетенції органів публічної адміністрації та процедурних гарантій прав людини. Системно-структурний метод дав

змогу визначити внутрішню будову адміністративно-правового механізму забезпечення прав людини.

Позитивно слід оцінити застосування порівняльно-правового методу, за допомогою якого здобувач проаналізував європейські стандарти регулювання штучного інтелекту та визначив можливості їх адаптації до національної правової системи. Використання функціонального і логіко-семантичного методів сприяло уточненню ключових понять дослідження та розкриттю ролі адміністративної процедури, адміністративного акта, дискреції, контролю й оскарження. Окремої позитивної оцінки заслуговує використання емпіричного підходу, що дало змогу здобувачеві звернутися не лише до нормативних і доктринальних джерел, а й до практики застосування цифрових та алгоритмізованих інструментів у сфері публічних послуг.

Загалом поставлені завдання виконано на належному методологічному рівні. Дисертант продемонстрував уміння логічно організувати науковий пошук, коректно застосувати методи правничого дослідження та сформулювати обґрунтовані висновки, що відповідає вимогам до здобувача ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Теоретичне значення дисертації Кримського Михайла Володимировича полягає у поглибленні наукових уявлень про адміністративно-правове забезпечення прав людини в умовах застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади. Автором обґрунтовано підхід, відповідно до якого штучний інтелект розглядається не як самостійний суб'єкт права, а як спеціальний об'єкт адміністративно-правового регулювання, використання якого впливає на здійснення владних повноважень, межі адміністративного розсуду, адміністративну процедуру та зміст адміністративного акта.

Вагомим теоретичним результатом є запропонована здобувачем адміністративно-правова модель забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту. Вона поєднує матеріальні та процесуальні гарантії, вимоги до законності й мотивованості адміністративних актів, механізми адміністративного і судового оскарження, а також

інструменти контролю, нагляду та громадського моніторингу. Зазначені положення мають значення для подальшого розвитку науки адміністративного права та адміністративного процесу.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів у правотворчій і правозастосовній діяльності, зокрема під час удосконалення законодавства України щодо використання систем штучного інтелекту органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічної адміністрації. Особливу цінність мають пропозиції щодо оцінки впливу на права людини, прозорості алгоритмічного впливу, належного мотивування адміністративних рішень, аудиту систем штучного інтелекту та забезпечення ефективного оскарження.

Результати дослідження можуть бути використані також в освітньому процесі під час викладання адміністративного права, адміністративного процесу, публічного адміністрування та спеціальних курсів, присвячених правовому регулюванню штучного інтелекту. Отже, дисертація має належне теоретичне і практичне значення та є придатною для використання у науковій, правотворчій, правозастосовній і навчальній діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Тема дисертаційного дослідження є актуальною для сучасної науки адміністративного права та практики публічного адміністрування, оскільки безпосередньо пов'язана з проблемами забезпечення прав людини в умовах цифрової трансформації діяльності органів публічної влади та поступового впровадження систем штучного інтелекту у сферу прийняття адміністративних рішень. Дисертація виконана державною мовою, має чітку й логічну структуру, що включає вступ, три розділи, десять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки, що загалом відповідає вимогам, установленим для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

У роботі комплексно висвітлено ключові аспекти адміністративно-правового забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади – від теоретико-методологічного осмислення штучного інтелекту як правової категорії та аналізу прав людини

як критерію легітимності його використання до дослідження міжнародних, європейських і національних нормативних орієнтирів, а також формування практично спрямованих пропозицій щодо вдосконалення адміністративних процедур, мотивування адміністративних актів, людського контролю, адміністративного нагляду та ефективного оскарження.

Поставлені у вступі завдання реалізовано послідовно та повною мірою, що свідчить про концептуальну завершеність дослідження. За результатами кожного розділу та дисертації в цілому сформульовано висновки, які логічно випливають із проведеного аналізу, відображають отримані наукові результати та підтверджують цілісність авторської адміністративно-правової моделі забезпечення прав людини у сфері застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади.

Дискусійні положення та зауваження. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У підрозділі 1.1 дисертант достатньо широко розкриває дефініційну проблему штучного інтелекту, залучаючи вітчизняні, зарубіжні, міжнародні та європейські підходи. Водночас через значний обсяг доктринального матеріалу авторська позиція щодо співвідношення техніко-інструментального, функціонально-операційного, об'єктно-правового та регуляторно-ризикового підходів могла б бути подана структурно чіткіше. Доцільним видається виразніше відмежувати ті підходи, які мають лише загальнотеоретичне значення, від тих, що безпосередньо придатні для адміністративно-правового регулювання діяльності органів публічної влади.

2. У підрозділі 1.2 дисертант переконливо обґрунтовує права людини як критерій легітимності використання систем штучного інтелекту органами публічної влади. Водночас поняття «легітимність» у тексті використовується досить широко – як відповідність не лише формальній законності, а й принципам верховенства права, пропорційності, недискримінації, належної адміністративної процедури та ефективного захисту. З огляду на це доцільним видається чіткіше відмежувати легітимність у власне адміністративно-

правовому розумінні від ширшого політико-правового чи етико-правового її тлумачення.

3. У роботі слушно виокремлено матеріальну та організаційно-процедурну функції прав людини у сфері застосування систем штучного інтелекту. Разом із тим підрозділ міг би виграти від більш чіткої систематизації конкретних прав, які зазнають найбільшого ризику внаслідок алгоритмічного впливу: права на приватність, захист персональних даних, рівність і недискримінацію, право бути вислуханим, право на мотивоване рішення та ефективний засіб правового захисту. Така класифікація дала б змогу виразніше показати, які саме гарантії мають відповідати кожній групі ризиків.

4. У підрозділі 1.2 дисертант обґрунтовує, що «права людини у сфері використання систем штучного інтелекту виконують подвійну адміністративно-правову функцію» – матеріально-правову та організаційно-процедурну. У цьому контексті виникає питання: яка з цих функцій, на думку автора, має більш пріоритетне значення при оцінці правомірності адміністративного рішення, прийнятого із використанням алгоритмічної системи: захист від недопустимого втручання чи забезпечення належної процедури його прийняття?

Слід відзначити, що наведені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер і загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації, оскільки спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційного дослідження та наукових публікацій Кримського Михайла Володимировича фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація на тему: «Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

У роботі коректно використано наукові джерела, нормативно-правові акти, міжнародні та європейські документи, а також належним чином оформлено посилання на праці інших авторів. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів не встановлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Кримського Михайла Володимировича на тему: «Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, у якому на належному теоретико-методологічному рівні розкрито адміністративно-правові засади забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади.

У роботі отримано науково обґрунтовані результати, що характеризуються новизною, внутрішньою логічною узгодженістю та практичною спрямованістю. Особливе значення мають положення щодо формування цілісної адміністративно-правової моделі забезпечення прав людини у сфері застосування систем штучного інтелекту, визначення меж алгоритмічного впливу на адміністративний розсуд, удосконалення процесуальних гарантій особи, забезпечення мотивованості адміністративних актів, прозорості, підзвітності, адміністративного контролю та ефективного оскарження.

Дисертація за своїм змістом і структурою відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, установленим чинними нормативними актами у сфері підготовки й атестації здобувачів ступеня доктора філософії, зокрема: Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40; Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Отже, дисертаційне дослідження Кримського Михайла Володимировича повністю відповідає встановленим вимогам, а його автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент –

професор кафедри публічного управління,

адміністрування та права

Національного університету «Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка»,

доктор юридичних наук, професор

Віталій ОКСІНЬ

